

ФУНКЦІОНУВАННЯ АКРОНІМІВ У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАННЯХ

Вінницький національний технічний університет, Вінниця

Анотація

У статті розглянуто особливості функціонування та найуживаніші тематичні групи акронімів, зафіксованих у сучасних українських періодичних виданнях; показано, що акроніми функціонують як засіб номінації, а також як засіб додаткової конотації, експресивного забарвлення, забезпечуючи асоціативний перегук із загальноживаними словами.

Ключові слова: акронім, періодичне видання, номінація, експресивне забарвлення, позамовні чинники.

Abstract

The article deals with the peculiarities of functioning and the most used thematic groups of acronyms recorded in modern Ukrainian periodicals; it is shown that acronyms function both as a means of nomination and as a means of additional connotation, expressive coloring, providing associative echo with common words.

Keywords: acronym, periodical, nomination, expressive coloring, extralinguistic factors.

Мова українських періодичних видань вирізняється інтенсивним збагаченням словникового складу, зокрема, формуванням, функціонуванням та закріпленням у вжитку значної кількості складноскорочених слів (абревіатур), що обумовлено передусім позамовними чинниками: активізацією політичного життя, розширення міжнародних зв'язків, входження України до світових організацій тощо [1].

Відомо, що вживання значної кількості складних синтаксичних структур на позначення окремих понять перевантажує мову, позбавляє її гнучкості, робить мало придатною для спілкування, адже у живому мовному процесі важко послуговуватися громіздкими номінаціями. Як наслідок, дія закону збереження мовної енергії, мовних засобів у поєднанні з прагматичним чинником – ощадливим використанням газетної площі – спричиняє появу абревіатур.

Терміни *абревіація*, *абревіатура* походять від лат. *abbreviatio* - скорочення. В енциклопедії абревіатуру визначають як «складноскорочене слово – похідне слово, що виникає внаслідок абревіації. Утворюється складанням скорочених основ і буває здебільшого еквівалентною словосполученню, яке її мотивує» [2]. О. Мацько вважає, що визначення слід доповнити суттєвими ознаками абревіатур: стабільна вимова за назвами букв (рідше – звуків) та – як результат – лексикалізація графічних скорочень, якої з часом набувають часто вживані й загальновизнані довго живучі абревіатури [3]. Головним чинником таких утворень є наявність семантичної єдності групи як цілого [4].

Постійне вживання, часте повторювання в текстах періодичних видань окремих складноскорочених слів з часом робить їх звичними і легко зрозумілими як для журналістів, так і для носіїв мови, і такі слова стають «довго живучими абревіатурами» (О. Мацько). Напр.: *НАТО* (Південноатлантичний союз), *СНД* (Співдружність незалежних держав), *ЦВК* (Центральна виборча комісія), *МВС* (Міністерство внутрішніх справ), *НБУ* (Національний банк України), *ЄС* (Європейський союз), *ЗАТ* (закрите акціонерне товариство) тощо.

Особливу групу абревіатур становлять акроніми, або ініціальні абревіатури, які складаються з початкових літер або звуків слів твірного словосполучення. У процесі творення акронімів свідомо прагнуть уподібнити їх за милозвучністю до звичних нескорочених слів мови, інколи ігноруючи навіть повну омонімію. Акроніми становлять значну за обсягом групу лексичних скорочень, що активно поповнюється і використовується у періодиці. У сучасному українському мовознавстві їх класифікують як морфемно неподільні абревіатури і виділяють серед них кілька різновидів: літерні, звукові, літерно-звукові, літерні та звукові з числовим складником [2].

Незважаючи на те, що акроніми вже були предметом вивчення як у попередні роки (Н. Клименко, Н. Гула, В. Жайворонок, М. Феценко, Л. Паламарчук, В. Фридрак та ін.), так і на сучасному етапі (О. Мацько, А. Нелюба, О. Стишов, Т. Коць, М. Навальна та ін.), ця група лексичних скорочень залишається ще недостатньо дослідженою, зокрема щодо їхнього походження та функціонування. Мета статті – розглянути найуживаніші тематичні групи акронімів, зафіксованих у мові українських періодичних видань початку ХХІ століття.

Акроніми, що вживаються в мові української періодики початку ХХІ ст., тематично охоплюють практично всі сфери життя суспільства. Тут можна виділити такі групи акронімів за тематикою:

- назви установ, підприємств, організацій різних форм власності: *ОДА (обласна державна адміністрація), ВАСУ (Вищий адміністративний суд України), ПФ (Пенсійний фонд), НПФ (Недержавний пенсійний фонд);*
- назви навчальних закладів: *ЗВО (заклад вищої освіти), ВНТУ (Вінницький національний технічний університет), МАУП (Міжрегіональна академія управління персоналом), НУКМА (Національна українська Києво-Могилянська академія);*
- назви систем, підрозділів, відділів: *АС (автоматизована система), ЕФ (економічний факультет);*
- назви фірм, торговельних марок: *МТС (мобільні телесистеми), SV (Союз Віктан);*
- назви світових організацій: *СОТ (Світова організація торгівлі), ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури);*
- назви газет: *ДТ («Дзеркало тижня»), ГУ («Голос України»);*
- назви асоціацій, союзів, об'єднань: *ЄС (Європейський союз), УАІБ (Українська асоціація інвестиційного бізнесу), ГУАМ (Грузія, Україна, Азербайджан, Молдова);*
- назви партій та політичних блоків: *ОПЗЖ («Опозиційна платформа – За життя»);*
- назви військових об'єктів: *ВПК (Військово-промисловий комплекс), ПРО (Протиракетна оборона).*

Акроніми в мові періодичних видань змінюються, якщо зазнає трансформації складна синтаксична номінація. Наприклад, коли свого часу політичний блок «Наша Україна» (НУ) на чергових виборах об'єднався з політичною силою «Народна самооборона», виник акронім *НУНС* (Блок «Наша Україна» і «Народна самооборона»). Це утворення в різних виданнях мало різне графічне позначення: *НУНС* і *НУ-НС*.

У процесі висвітлення подій партійно-політичного життя в журналістських публікаціях іноді фіксують акроніми, які з'являються, одноразово використовуються та зникають із втратою поняття, об'єднання, групи тощо. Свого часу в діяльності Верховної Ради йшлося про створення союзу депутатів Ю. Тимошенко, В. Литвина, В. Януковича, і за першими літерами їхніх прізвищ було утворено абревіатуру *ТЛЯ*: *Також пан Яворівський прокоментував появу у Верховній Раді т.зв. союзу ТЛЯ...* («Народне слово», 04.01.2006 р.). Абревіатура *ТЛЯ* стала омонімом до загальної назви *тля* (дрібна паразитична комаха, що живиться соком рослин). Ця лексема також має переносне, розмовне значення «хтось незначний, нікчемний», і саме з ним більшою мірою асоціюється новоутворене складноскорочене слово, засвідчуючи, що цей союз не буде тривалим і не матиме значного впливу на суспільно-політичне життя.

Такі акроніми є маркованими одиницями індивідуально-авторського характеру, а також слугують номінаціями-мітками певної доби [5]. З часом вони виходять з активного вжитку, поповнюючи пасивний фонд лексики. Так відійшли від активного вжитку не тільки абревіатури радянської доби (*СРСП, КІРС*), а й абревіатури, утворені вже за часів незалежної України, які переважно стосуються назв партій і політичних блоків, що припинили функціонувати або влилися в інші політичні об'єднання. Напр.: *ЗаЄдУ (блок «За єдину Україну»), СДПУ(о) (Соціал-демократична партія об'єднана)* та ін.

З погляду способів утворення, в мові сучасної періодики використовують практично всі різновиди, вказані дослідниками: звукові (*МАС – Міжнародний автомобільний салон*), літерні (*РБ – Рада Безпеки*), літерно-звукові (*РСАП – Рада євроатлантичного представництва*). Окрім того, нерідко вживають комбіновані абревіатури, зокрема складно-звукові, використовуючи їх для мовної гри з метою посилення іронічно-зневажливого ставлення до певного явища. Наприклад, акронім *КРУ (контрольно-ревізійне управління)* увійшов до складу дієприкметника *заКРУчена* у статті, де повідомлялося про ретельну перевірку залізниці працівниками управління; із складноскороченого

слова *СНІД* (*синдром набутого імунного дефіциту*) утворили похідний від нього прикметник *СНІДівський* із префіксом *анти-* на позначення протилежності – *антиСНІДівський*.

Протягом останнього десятиліття у мову українських періодичних видань потрапила певна кількість іншомовних акронімів та окремих графічних скорочень із неслов'янських мов, що обумовлено, передусім, позамовними чинниками, зокрема відкритістю України та її динамічними контактами з іншими державами. Серед іншомовних складноскорочених слів переважають англіцизми, які подають у текстах переважно латиною і вимовляють за зразком англійської мови: *PR* (*public relations – зв'язки з громадськістю*), *VIP* (*very important person – дуже важлива особа*), *PIN* (*personal identification number – персональний ідентифікаційний номер*), *USB* (*Universal Serial Bus – універсальна серійна система*). Зазвичай іншомовні аббревіатури вживають з додатковим лексичним компонентом, внаслідок чого утворюється комбінована аббревіатура, найчастіше літерно-лексична: *VIP-зона*, *PIN-код*, *USB-кабель*.

Іноді активні дериваційні процеси призводять до виникнення омонімії серед акронімів: *ЛОР* (*лікар-отолорінголог*) і *ЛОР* (*Львівська обласна рада*). Таке явище вважають небажаним, оскільки читачеві часом важко одразу зрозуміти зміст деяких скорочень, виникає плутанина, помилки у сприйнятті інформації. Тому, хоча зміст таких акронімів, як правило, зрозумілий з контексту, радять уникати можливої омонімії в процесі утворення нових складноскорочених одиниць. В окремих випадках, утворюючи акронім, автори зумисне переслідують мету створити омонім до вже відомого слова, навіть іншомовного [4].

Отже, активне творення акронімів у сучасних українських періодичних виданнях спричинено як загальними процесами спрощення мовних засобів вираження, так і позамовними чинниками. Для цього процесу істотне значення передусім має великий потенціал української словотвірної системи. Серед загальної кількості аббревіатур чільне місце посідають літерні та звукові акронімічні скорочення, що функціонують не лише як засіб номінації, а й як засіб додаткової конотації, експресивного забарвлення, забезпечуючи асоціативний перегук із звичайними загальноживаними словами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Нелюба А. Від графічної економії до нових словотворчих засобів і основ (складання скорочених основ і його наслідки в словотвірній номінації) / А. Нелюба // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Випуск XV–XVIII. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – С.222–226.
2. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.Н. та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. – 824 с.
3. Мацько О.М. Аббревіатури як згорнені мовні формули в дипломатичних текстах / О.М. Мацько // Мовознавство. – 2000. – №1. – С.31–36.
4. Навальна М. Акроніми в мові сучасної української періодики / М. Навальна // Наукові записки. Серія: Філологія. Збірник наукових праць. Вип.10. У 2-т. – Вінниця, 2008. – Т.2. – С.45–50.
5. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації): монографія / О.А. Стишов. – К.: КНЛУ, 2003. – 388 с.

Пустовіт Тетяна Миколаївна – канд. філол. наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, e-mail: pustovit_tetyana@vntu.edu.ua

Pustovit Tetyana N. – Cand. Sc. (Philology), Associate Professor of Department of Linguistics, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa

Глінка Назар Олександрович – студент групи МР-196, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет

Glinka Nazar O. – Faculty of Management and information security, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa